

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

VZPON ZAHODNONEMŠKEGA GOSPODARSTVA PO
DRUGI SVETOVNI VOJNI

Ljubljana, september 2010

NOVINA ALJAŽ

IZJAVA

Študent Aljaž Novina izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom dr. Andreja Sušjana, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

1. UVOD	1
2. NEMČIJA PO KONCU DRUGE SVETOVNE VOJNE.....	1
2.1 RAZDVOJENA DRŽAVA	1
2.2 DENACIFIKACIJA	3
2.3 TRI OBDOBJA RAZVOJA	4
3. POVOJNA REKONSTRUKCIJA ALI »URA NIČ NEMŠKE ZGODOVINE«	5
3.1 GOSPODARSKO STANJE OB KONCU VOJNE	5
3.2 REFORME LETA 1948.....	7
3.2.1 Denarna reforma.....	7
3.2.2 Izvedba reforme	7
3.2.3 Davčna reforma.....	8
3.2.4 Posledice reform.....	9
3.3 MARSHALLOV PLAN	10
3.3.1 Splošne značilnosti	10
3.3.2 Marshallov plan in Nemčija.....	11
3.4 OBDOBJE PO REFORMAH 1950-1960.....	12
3.4.1 Zаметki nove državnosti	12
3.4.2 Soziale Marktwirtschaft - Social Market Economic policy - Socialno tržna ekonomija	12
3.4.3 Gospodarski čudež.....	13
3.5 ZAČETKI EVROPSKE INTEGRACIJE	14
4. ZLATO OBDOBJE 1961-73.....	15
4.1 OBDOBJE PRED RECESIJO	15
4.2 RECESIJA LETA 1966	17
5. OBDOBJE POČASNE RASTI 1973-90	18
5.1 NEMČIJA MED ENERGIJSKIMA KRIZAMA.....	18
5.2 OSEMDESETA LETA	20
6. SKLEP	21
LITERATURA IN VIRI.....	22
PRILOGE	1

KAZALO TABEL

<i>Tabela 1: Osnovni gospodarski indikatorji v ZRN med leti 1952-89</i>	<i>4</i>
<i>Tabela 2: Letna odstotna sprememba BDP-ja (ob fiksnih cenah) v določenih obdobjih</i>	<i>5</i>
<i>Tabela 3: BDP pri fiksnih cenah (1938=100) v izbranih državah med leti 1945-1950</i>	<i>9</i>
<i>Tabela 4: Pomoč ZDA za program ERP 4. April 1948 - 30. Junij 1952 (Vrednost v milijonu ameriških dolarjev)</i>	<i>10</i>
<i>Tabela 5: Bruto domači proizvod v mio DM in povprečna stopnja rasti cen (SRC) v letih 1960-1973</i>	<i>16</i>
<i>Tabela 6: Trgovina ZRN z vzhodom (v milijardah DM)</i>	<i>18</i>

KAZALO SLIK

<i>Slika 1: Zemljevid okupacijskih con</i>	<i>2</i>
<i>Slika 2: Grafični prikaz inflacijskih stopenj v določenih državah med leti 1970-1982</i>	<i>19</i>
<i>Slika 3: Grafični prikaz stopenj inflacije v ZRN med leti 1971-1990</i>	<i>20</i>

1. UVOD

V diplomskem delu bom predstavil gospodarstvo Zahodne Nemčije v drugi polovici dvajsetega stoletja vse do združitve Vzhodne in Zahodne Nemčija leta 1991. Predvsem Zahodna Nemčija se je po vojni hitro opomogla, čemur je sledil nagel gospodarski razvoj, ki je pripomogel, da je Nemčija danes ena najvplivnejših držav na svetu. Namen diplomskega dela je poiskati in preučiti vzroke, ki so pripomogli k temu naglemu razvoju.

Diplomsko delo sem razdelil na štiri večja poglavja. V prvem delu bom predstavil politično situacijo v Nemčiji tik ob koncu vojne. Nemčija je namreč iz vojne vihre prišla bolj prizadeta kot druge evropske države, poleg uničenega gospodarstva in infrastrukture pa so ji grozile še visoke vojne odškodnine in razdelitev na dva dela.

Naslednja tri poglavja sem razdelil kronološko, in sicer v tri obdobja, ki predstavljajo nekakšne mejnike, skozi katere je prešla Zahodna Nemčija.

Prvo obdobje opisuje ekonomsko stanje Zahodne Nemčije neposredno po vojni; preimenovanje v Zvezno republiko Nemčijo, predstavitev ustave in prve reforme. To obdobje je zagotovo najbolj pestro. V tem obdobju se je namreč zgodil nemški gospodarski čudež, saj je Zahodna Nemčija v tem času beležila vsekakor zavidljivo gospodarsko rast. Večina evropskih držav se je zavedala, da je Zvezna Republika Nemčija postala pomemben ekonomski igralec in začela se je vrsta ekonomskih in političnih povezovanj.

Naslednje poglavje opisuje obdobje zmerne rasti, ki je potekalo prek šestdesetih let in vodilo do svetovne energijske krize leta 1973. V tem obdobju je kljub še vedno visoki gospodarski rasti Zvezna republika Nemčija imela več težav z vodenjem gospodarstva, zlasti kriza leta 1966 je pokazala, da socialno tržna ekonomija ni vsemogočna in potrebna je bila večja intervencija države.

V zadnjem sklopu opisujem Zvezno republiko Nemčijo in njeno reševanje obeh energijskih kriz (imenovanima OPEC I in OPEC II), ter obdobje počasne rasti skozi osemdeseta leta, vse do združitve z Nemško demokratično republiko.

2. NEMČIJA PO KONCU DRUGE SVETOVNE VOJNE

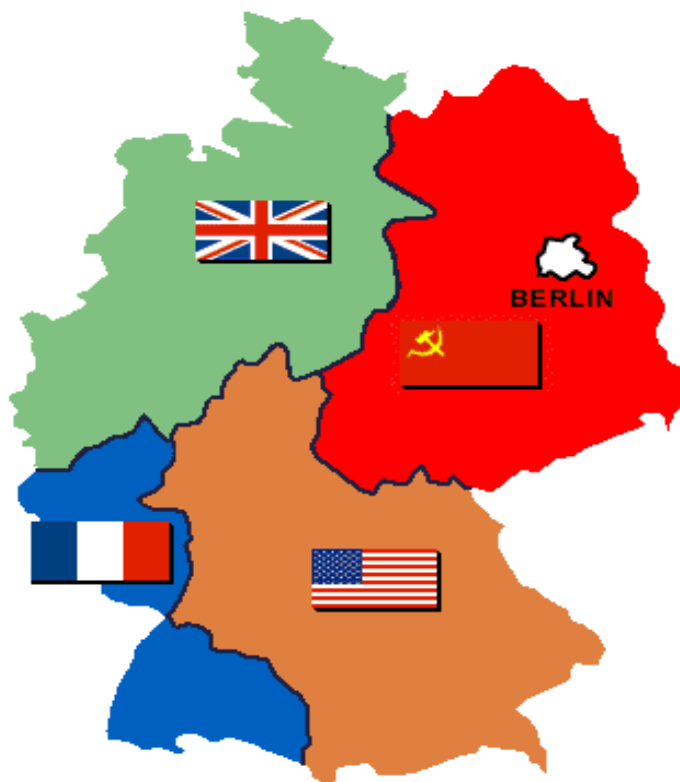
2.1 RAZDVOJENA DRŽAVA

Prihodnost Nemčije se je v zadnjih mesecih druge svetovne vojne zelo spremenila. Leto 1945 je pomenilo velik zasuk v političnih ideologijah, ekonomski politiki in ne nazadnje tudi v socialnem smislu. Tretji rajh je brezpogojno kapituliral 9. maja 1945. Zadnja vlada, ki jo je

vodil admiral Karl Dönitz, je ostala na oblasti še 23 dni, nato pa so njene člane aretirali do sojenja na Nürnberških procesih za vojne zločine.

Države zmagovalke Združene države Amerike, Velika Britanija, Sovjetska zveza in Francija so prevzele popolni nadzor nad teritorijem rajha. Državo so razdelile na štiri okupirane cone in Berlin v štiri sekcije (glej sliko 1). Namen je bil preprečiti Nemčiji še kdaj doseči takšno moč, kot jo je imela med leti 1914 in 1939.

Slika 1: Zemljevid okupacijskih con

Vir: The Full Wiki:GDR, 2010.

Februarja 1945 je bila sklicana mirovna konferenca na Jalti. Najpomembnejša odločitev zaveznikov je bila, da bi Nemčija ostala enotna država. Posamezne članice pa imele takrat že povsem svoje interese. Predvsem Sovjetska zveza se je zavzemala, da bi Nemčija ohranila svojo ekonomsko enotnost. Predsednik Stalin je trdil, da bi v duhu ogromnega žrtvovanja Sovjetske zveze med vojno ena okupacijska cona za njih bila premalo. Zahteva Moskve je bila še 20 milijard dolarjev in nadzor nad 80 odstotki nemških tovarn.

Tudi ostale države zaveznice so v nasprotju s prvotnimi načrti zdaj hotele ohraniti nemško gospodarstvo. Že jeseni 1944 je takratni predsednik ZDA, Theodore Roosevelt pokazal interes, da bi ustanovili t.i. centralno Evropo, ki bi služila za uravnotežanje moči med Vzhodom in Zahodom. Pri tem je bila ekonomska stabilnost Nemčije vitalnega pomena. Tudi zato se ni v polnosti implementiral Morgenthauov načrt, ki bi spremenil Nemčijo v kmetijsko državo.

Edina skupna točka zaveznic je bila popolna razorožitev Nemčije. Že takrat se je občutilo nelagodje med Vzhodom in Zahodom, kar je sčasoma preraslo v hladno vojno. Moskva je namreč takoj po »osvoboditvi« Poljske in ostalih vzhodnoevropskih držav začela s *posovjetenjem* regije. Sledila je konferenca v Potsdamu (od 17. julija do 2. avgusta 1945), katere glavni namen je bil ustanoviti t.i. nov evropski red. Članice so sicer dosegle sporazum, kar pa ni zmanjšalo napetosti. Sklep je bil, da se Nemčija popolnoma odreče nacizmu, se razoroži, ekonomsko decentralizira in stopi na pot demokratičnosti.

Politično sodelovanje med Sovjetsko zvezo in ostalimi državami je močno upadlo skozi leto 1946. Zato tudi ni prišlo do ekonomskega sodelovanja, kar je pomenilo velik upad ponudbe, še posebno hrane iz vzhodnega do bolj »industrijskega« zahodnega dela. Zahodna Evropa je v Sovjetski zvezi in državah, ki jih je osvobodila Rdeča armada, videla predvsem grožnjo. Bali so se, da bo Sovjetska zveza hotela preoblikovati te države in jim vsiliti svoje politične ideje. Šele kasneje so se dvignila nekatera vprašanja, ali je Sovjetska zveza res ravnala agresivno ali pa je bil to le znak defenzive, odgovor na hitro rast Zahoda (Damsgaard, 2001, str. 281-282).

Strah pred vse močnejšo Sovjetsko zvezo je prisilil ZDA in Veliko Britanijo, da sta svoje okupacijsko območje 1. januarja 1947 združiti v skupno ekonomsko cono oz. *Bizonija*, ki se je izkazal za izredno učinkovitega. Spomladi leta 1948 se je cono pridružilo še francosko območje, čemur pravimo *Trizonija*. Po ustanovitvi Trizonije, je bila sklicana konferenca vseh *Länder*¹, posledica česar je bila Nemška ustava ter leta 1949 ustanovitev Zvezne republike Nemčije (ZRN).

Razlike in nesporazumi so se kmalu začele kazati tako v političnem kot v ekonomskem smislu, zdaj razčlenjena Nemčija pa je občutila grozote nove hladne vojne bolj kot vse druge države (Germany After 1945, 2010).

2.2 DENACIFIKACIJA

Kmalu po okupaciji Nemčije so Zavezniki začeli politično akcijo, da bi popolnoma in dokončno izkoreninili nacizem iz zavesti nemškega prebivalstva. Obdobje mogoče najbolje označujeta pojma denacifikacija in prevzgoja (reedukacija).

Začela se je vrsta sodnih procesov zoper vplivne nacistične veljake, obtožene vojnih zločinov, ki so potekali v Nürnbergu. Kritiki teh procesov so danes nekako skupnega mnenja, da bi morali soditi tudi domači sodniki in ne le tujci, katere je morda vodil občutek maščevanja. Poleg tega so zavezniki poskušali lokalno prebivalstvo kar najbolje osvestiti o grozodejstvih

¹ Nemških zveznih Dežel

Hitlerjevega režima med vojno, o katerih marsikateri državljani ni vedel nič. Tako so se zavezniki v očeh domačinov hoteli prikazati kot liberatorji in ne kot okupatorska vojska, ki je kar naenkrat prevzela oblast in razkosala še pred nedavnim veliko skupno državo.

Morda najtežjo napako so zagrešili Američani in po svoje Britanci, ko so mehanično zasledovali člane in funkcionarje nacističnih organizacij, pri tem pa »pozabili«, da so si mnogi industrialci lahko privoščili pasivno sopotništvo, kar pomeni da so nacistom plačevali velike denarje, v stranko ali druge njene organizacije pa niso nikoli vstopili, ker so pač vedeli, da tudi ta režim ne bo večer (Rupnik, 1982, str. 21-22).

2.3 TRI OBD OBJA RAZVOJA

Po koncu druge svetovne vojne je bila Velika Britanija in ne Nemčija največje gospodarstvo Zahodne Evrope, predvsem v smislu prebivalstva in velikosti bruto domačega proizvoda (v nadaljevanju BDP). Kljub temu jo je Zvezna republika Nemčija dohitela in od sredine šestdesetih let je že bila najrazvitejše gospodarstvo v takratni zahodni Evropi (glej tabelo 1).

Tabela 1: Osnovni gospodarski indikatorji v ZRN med leti 1952-89

	1951-61	1961-73	1973-89
A: Rast: povprečna letna rast BDP-ja (%)			
Zahodna Nemčija	7,7	4,4	2,1
Povprečje VB, Francija in Italija	4,6	4,5	2,4
B: Rast produktivnosti: povprečna letna rast realnega BDP-ja na uro (v %)			
Zahodna Nemčija	6,9	5,2	2,7
Povprečje VB, Francija in Italija	3,8	5,3	2,6
C: Nezaposlenost: letno povprečje (v %)			
Zahodna Nemčija	4,6	0,8	5
Povprečje VB, Francija in Italija	3,8	3,2	7,9
D: Inflacija: povprečna letna rast indeksa cen življenjskih potrebščin (v %)			
Zahodna Nemčija	1,9	3,5	3,6
Povprečje VB, Francija in Italija	4,2	4,9	10,6

Vir: W. Carlin, West Germany, 1998, str. 26.

Nemški gospodarski razvoj lahko razčlenimo na tri obdobja, in sicer na obdobje rekonstrukcije, neposredno po koncu vojne od 1945 do 1961, na t.i. zlato dobo rasti od 1961 do 1973, in na obdobje počasnejše rasti od 1973 do združitve leta 1990. Prvo povojno recesijo je ZRN doživela šele leta 1966/7, ki pa je bila relativno šibka in kratkoživa. Kljub temu je močno občutila krize v sedemdesetih letih, ki so prizadele takrat vse razvitejše države kot

posledica obeh naftnih kriz leta 1973 in 1979. Skupaj z recesijo je narasla stopnja nezaposlenosti, ki je bila do takrat vse od vojne izjemno nizka. Od takrat ni stopnja nezaposlenosti nikoli več dosegla tako nizkih vrednosti.

Da hitro rast ZR Nemčije od poznih štiridesetih do konca petdesetih let prejšnjega stoletja pripišemo »čudežu«, je bolj *semantično* kot pa ekonomsko vprašanje. Lahko pa rečemo, da je bila rast te države v povojnih letih v primerjavi z ostalimi ekonomijami izjemna (glej tabelo 2). V zadnjih letih je bilo opravljenih več študij, ki so poskušale poustvariti vzorec oziroma razložiti vzroke za to rast. Akumulacija kapitala in rast delovne sile sami ne moreta pojasniti zlatega obdobja v 50ih in 60ih letih (Carlin, 1998, str. 25).

Tabela 2: Letna odstotna sprememba BDP-ja (ob fiksnih cenah) v določenih obdobjih

	1973	1973-75	1975-79	1979-83	1983-90
OECD	6,0	0,4	4,1	1,4	3,4
ZRN	4,8	-0,6	3,9	0,5	3,1
Francija	5,4	1,4	3,5	1,4	2,6
Italija	7,1	1,3	4,9	1,5	2,9
Velika Britanija	7,1	-1,1	2,8	0,5	3,2
Norveška	4,1	4,7	5,0	2,5	2,6

Vir: E. Damsgaard, European Economic History 2001, str. 445.

3. POVOJNA REKONSTRUKCIJA ALI »URA NIČ NEMŠKE ZGODOVINE«²

3.1 GOSPODARSKO STANJE OB KONCU VOJNE

Zaradi uničenja transportnih poti in večjih nemških mest v zadnjem obdobju vojne se je ustvarila slika, da je nemško gospodarstvo praktično neobstoječe. Splošno prepričanje, da je bila nemška ekonomija uničena, pa je napačno.

Medtem ko so mesta res spominjala na kupe ruševin, je bila recimo železarska industrija porušena le 10-odstotno, kemijska je bila uničena 10 do 15-odstotno, strojna 15 do 20 in tekstilna 20-odstotno. Predvsem zahodni zavezniki so imeli zelo natančne sezname tistih podjetij, za katera so bila zainteresirana konkurenčna podjetja v matičnih državah, in so se jih hotela po vojni polastiti (Rupnik, 1982, str. 25).

² »Ura nič Nemške zgodovine« naj bi po priljubljeni prispodobi zahodnonemških zgodovinarjev samih bila tistega 7. in 8. Maja 1945, ko so v Reimsu in Karlshorstu v Berlinu vodilni predstavniki Hitlerjevega *Wehrmachta* podpisali brezpogojno kapitulacijo (Rupnik, 1982, str. 13).

Nemčija je imela dovolj zalog kapitala še iz medvojne obdobja in tudi transportne poti so bile hitro popravljene. Država je imela do leta 1948 že vse fizične pogoje za nagel razvoj. Glavni problem pa, kot se je izkazalo, ni bilo uničeno gospodarstvo, ampak nezaupanje domačih podjetij v trg. Cene in plače so bile fiksirane še na obdobje pred vojno, kar pa ni imelo nobene povezave z realnim stanjem. Tako je trgovina potekala z menjavanjem blago za blago (Carlin, 1998, str. 27).

Zagotovo največji problem je bila prehrana prebivalstva. Hrane je predvsem v zahodni Nemčiji močno primanjkovalo, saj so bili odrezani od rodovitnih predelov vzhodne Prusije. Veliko ljudi je bilo demoraliziranih, močno se je povišala stopnja kriminala, prostitucije ter pijančevanja. Ne smemo pa pozabiti niti na tisoče beguncev, ki so jih osvobodili iz Hitlerjevih taborov smrti, in so se sedaj trumoma, lačni in brez lastnine počasi vračali na svoje domove.

Zdaj trije glavni zavezniki Američani, Britanci in Francozi so na začetku imeli ogromne organizacijske težave. Najbolj očitne posledice je neorganiziranost zahodnih zaveznikov pustila v gospodarstvu. Ko je bilo treba spraviti industrijo na noge, da jim ne bi bilo treba več samim skrbeti za prehrano okupiranih con, so se jim seveda ponudili tudi obremenjeni gospodarski menedžerji iz Hitlerjeve dobe. Njihovo sodelovanje z rjavim režimom je bilo tehnične, ne politične narave, so vsi po vrsti prepričevali zavezniške razsodnike. Tako so majhni uradniki kot člani nacistične stranke pogosto plačevali hujši davek denacifikaciji, kot pa veliki gospodarski veljaki, ki so Hitlerju odločilno pomagali do oblasti (Rupnik, 1982, str. 22). Industrijska produkcija med 1945 in 1948 je obsegala približno eno tretjino tiste iz obdobja pred vojno. Čeprav so Združene države, in do neke mere tudi Velika Britanija, financirale uvoz hrane, je večina prebivalstva stradala. Uvoz in izvoz je močno zaostajal za že tako počasno domačo ekonomsko aktivnostjo. Poleg omejitev, ki so jih postavile zaveznice, je bila tu še toga birokracija in razne neugodne monetarne restrikcije, na primer izvozna kvota (ki so jo postavile ZDA in Velika Britanija septembra 1947), ter skoraj neuporabne *Reichmarke*, ki so jih dobile domače firme za izvoz, kar jih je prisililo v blagovno menjavo doma, kjer so imele vsaj nekaj dobička (Giersh, Paqué & Schmieding, 1993, str. 2).

Obrat se je zgodil, ko so zahodne zaveznice ponovno preučile politično situacijo (odprtost trga, plače, itd.). Zagotovo eden pomembnejših razlogov za nagel razvoj ZRN je začetek hladne vojne. ZDA so se močno zavzemale za ekonomsko rekonstrukcijo Zahodne Nemčije ter jo tako približali zahodnim političnim idealom. Oznanitev, da bo deležna pomoči iz Marshallovega načrta, je imela ogromen simbolični pomen (Carlin, 1996, str. 463).

Čas pa je bil tudi za korenito spremembo na monetarni in na mikro ravni.

3.2 REFORME LETA 1948

Reforme, ki so se bile implementirane, bi lahko razdelili na dva sklopa:

- denarna reforma,
- davčna reforma.

3.2.1. Denarna reforma

Zanimivost nemške denarne reforme iz leta 1948 ni le v tem, da je prispevala k nemškemu gospodarskemu razcvetu po drugi svetovni vojni, temveč tudi v tem, da je imelo pri načrtovanju te reforme pomembno vlogo načelo pravičnosti, ki je danes zanemarjeno pri iskanju načinov za reformiranje gospodarstev socialističnih držav (Borak, 1998, str. 173). Reforma se je uresničila na podlagi t.i. Colm-Dodge-Goldsmithovega načrta. Gerhard Colm, Joseph Gold in Raymond Goldsmith so bili vodje komisije, ki je bila 1946 sestavljena s strani zavezniških sil z namenom, da načrtujejo denarno reformo.

Colm-Dodge-Goldsmithov načrt

Načrt je bil zaokrožen pogled na način odpravljanja posledic nemških vojnih financ, preprečevanje izbruha odprte inflacije, pravične razdelitve bremen zaradi posledic vojne in na pripravo finančnih temeljev za gospodarsko prenovo Nemčije. Drugače povedano, to je bil načrt za odpravo državno vodenega, centraliziranega gospodarstva in nadomeščanje tega sistema s tržnim gospodarstvom, še posebej pa z njegovimi inštitucijami.

Ker je Colm-Dodge-Goldsmithov načrt predvideval popolno denarno reformo, saj je poleg zamenjave denarja vključeval novo ureditev dolžniško-upniških odnosov med poglavitnimi narodnogospodarskimi sektorji (prebivalstvom, bankami, gospodarstvom in državo), s tem pa odpravo presežne likvidnosti, mehanizmov prisilnega varčevanja in sanacijo posledic financiranja vojne ter z vojno povzročene škode, lahko nanj upravičeno gledamo tudi kot na možen prototip za reševanje problemov bivših socialističnih držav (Borak, 1998, str. 174-183).

3.2.2 Izvedba reforme

Potem ko je bil načrt končan, je dve leti čakal na uresničitev. Ko je sredi leta 1948 postalo jasno, da zaradi naraščajočega nesoglasja med zahodnimi zavezniki in Sovjetsko zvezo skupna zunanja reforma ni mogoča, in ko so se razširile govorice, da Sovjetska zveza v svoji okupacijski coni pripravlja že drugo reformo, so zavezniki imenovali skupino nemških ekspertov z nalogo, da v desetih tednih izdelajo svoj predlog reforme. Skupina se je skoraj v celoti naslonila na Colm-Dodge-Goldsmithov načrt, tako da so vojaške oziroma okupacijske

oblasti dne 20.6.1948 začele uresničevati reformo. Sprejele so tri zakone: denarnega, emisijskega in zakon o zamenjavi.

Denarni zakon – prvi zakon o reformi – je določil nemško marko (DM)³ kot edino zakonito plačilno sredstvo in začetno preskrbo vsakega prebivalca zahodnega sektorja (*Kopfgeld*), javnega sektorja in podjetij z novim denarjem. Vsakemu prebivalcu je določil 60 DM. Podjetja so dobivala po 60 DM na zaposlenega, državne ustanove pa znesek, ki je ustrezal šestini njihovih izdatkov med 1. 10. 1947 in 31. 3. 1948. Banke so dobile znesek v vrednosti 1% stanja depozitov po zadnjem mesečnem poročilu pred 21. 6. 1948. Zakon ni določil denarnega razmerja med *Reichsmark* (v nadaljevanju RM) in DM. Uvedel je enotedenski moratorij (do sprejema zakona o zamenjavi denarja) na vse obveznosti v RM in predpisal obvezno polaganje gotovine, nominirane v RM, na bančne račune. Emisijski zakon – Drugi zakon o denarni reformi – je določil Banko nemških dežel, ustanovljeno marca istega leta, za krovno banko prej ustanovljenih centralnih bank nemških dežel, in za ustanovo, ki je bila odgovorna za emisijo DM. Zakon ji je naložil, da dokonča denarno reformo, in ji določi instrumente monetarne politike (uravnavanje obvezne rezerve, diskont, lombard in operacije na odprtem trgu).

Zakon o zamenjavi denarja – Tretji zakon o denarni reformi – je začel veljati teden pozneje, dne 26. 6. 1948, in je podrobno predpisal način zamenjave terjatev in obveznosti v RM bančnega in nebančnih sektorjev. Prvi del zakona je predpisal zamenjavo na računih zbranih RM zasebnega nebančnega sektorja v razmerju 10 RM za 1 DM. Polovico zneska je bilo dovoljeno uporabljati takoj po opravljeni zamenjavi in odobritvi davčnih organov, drugo polovico pa so zamrznili za devetdeset dni. Ker so po preteku te dobe oblasti ocenile, da je likvidnost še zmeraj previsoka, so preprosto črtale 70% stanja na zamrznjenih računih, tako da je bilo končno razmerje pri zamenjavi denarja 16 RM za 1 DM, zmanjšanje denarja v obtoku pa 93% in ne 90%, kot je bilo sprva predvideno. Ta ukrep je prizadel predvsem imetnike denarja in se na druge v denarju izražene terjatve ni nanašal. Medbančni depoziti in depoziti javnega sektorja so bili črtani. Nekrite obveznosti kreditnih institucij so pokritje dobile v novih zadolžnicah zveznih dežel. Drugi del zakona je urejal obveznosti nebančnih sektorjev. Vsi dolgovi države in NSDAP (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*) so bili črtani, preostali dolgovi privatnega sektorja – finančne pogodbe, zavarovalne pogodbe, vrednostni papirji – pa so bili preračunani v dolgove DM v razmerju 10 RM za 1 DM. Za tekoča izplačila za plače, rente in pokojnine je veljalo razmerje 1 RM za 1 DM (Borak, 1998, str. 183-184).

3.2.3 Davčna reforma

Poleg denarne reforme je Zvezna republika Nemčija nekoliko spremenila davčni sistem, ki je omogočal lažje kopičenje kapitala. Najvišja mejna stopnja davka na dohodek, ki je prej

³ Deutsche Mark ali Deutschmark

znašala tudi do 95 odstotkov, je bila znižana za približno eno tretjino, davek od dobička pa je bil znižan s 65 na 50 %. Za prihodek, ki je bil nadalje investiran, so bile uvedene izjeme, po drugi strani pa so bili dvignjeni nekateri lokalni davki.

Neposredno po uvedbi denarne reforme je Ludwig Erhard, vodja *bizonijske* ekonomske administracije, odpravil centralno planiranje v Bizoniji. Tako so bile v drugi polovici 1948 odpravljene skoraj vse cenovne omejitve, razen za nekatero prehrano.

Tako je Bizonija postala tržno gospodarstvo, kateri se je 1949 pridružila še Francoska okupacijska cona, ki se je kmalu preimenovala v Zvezno republiko Nemčijo. Temu je sledilo t.i. obdobje »super rasti« (Giersh, Paqué & Schmieding, 1993, str. 3).

3.2.4 Posledice reform

Reforme so doživele ogromen uspeh in odobravanje prebivalcev. Ljudje so denar hitro vzeli za svojega in okna trgovin so spet bila polna najrazličnejših artiklov, katerih se prej, vsaj prek pulta, ni dalo dobiti. Črna trgovina je drastično upadla. Število ljudi pripravljenih za delo je naraslo, saj ti sedaj niso več cele dneve zaskrbljujoče hodili po ulicah in beračili za hrano in ostalimi nujnimi dobrinami. Decembra 1948 so delavci ostajali v službah v povprečju 42,4 ure na teden, kar je bilo 4,2 ure več kot junija istega leta (Giersh, Paqué & Schmieding, 1993, str. 4).

Tabela 3: BDP pri fiksni cenah (1938=100) v izbranih državah med leti 1945-1950

	1945	1946	1947	1948	1949	1950
ZRN	85,9	49,1	60,3	71,4	83,2	95,2
Francija	54,5	82,9	89,2	96,4	109,5	117,7
VB	116,6	115,5	119,9	113,4	117,6	121,4
ZDA	204,6	165,4	160,6	166,8	166,9	181,2

Vir: E. Damsgaard, European Economic History, 2001, str. 277.

Učinkovitost reform je posledica kar nekaj ključnih faktorjev. Na prvem mestu je treba poudariti takojšnje spoznanje o potrebnem odpravljanju presežne likvidnosti. Ta likvidnost je bila posledica nadzorovanih plač in cen ter racioniranja porabe, zaradi česar je prišlo do kopičenja denarja. Na drugem mestu je izjemno visoka ekspertnost, izražena v celovitem pogledu na medsektorske odnose v gospodarstvu. Tretja značilnost je razvidna v iskanju načinov za decentralizacijo gospodarske, še posebno finančne ureditve, ki jo je zaznamovala visoka stopnja koncentracije, sistematično grajene tudi v času po prvi reformi v dvajsetih letih. Nenazadnje je treba omeniti tudi željo po zagotavljanju določene pravičnosti pri delitvi bremen.

Denarna reforma je ustvarila trdno podlago za gospodarske kalkulacije in je skupaj z opuščanjem nadzora nad cenami, razen nad cenami nekaterih najpomembnejših dobrin in storitev, ustvarila kratkotrajen šok, saj je v kritičnem obdobju prišlo do porasta cen in do spopada s sindikati, ki so terjali ponovno uvajanje nadzora nad cenami. Rezultate denarne reforme so dodobra utrdili Američani z Marshallovo pomočjo, tako da se je že v naslednjem letu večina Nemcev ozirala na prihodnost z utemeljenim optimizmom (Borak, 1998, str. 187).

3.3 MARSHALLOV PLAN

3.3.1 Splošne značilnosti

Mnogi ekonomisti in zgodovinarji se še sedaj strinjajo, da bi bila Evropa, kot jo poznamo danes, zelo drugačna, če ne bi prišlo do implementacije Marshallovega plana oziroma uradno European Recovery Program (ERP), leta 1948.

Tabela 4: Pomoč ZDA za program ERP 4. April 1948 - 30. Junij 1952 (Vrednost v milijonu ameriških dolarjev)

Velika Britanija	3.189,8
Francija	2.713,6
Italija	1.508,8
Zahodna Nemčija	1.390,6
Nizozemska	1.083,5
Grčija	706,7
Avstrija	677,8
Belgija/Luksemburg	559,3
Danska	273,0
Norveška	255,3
Turčija	225,1
Irska	147,5
Švedska	107,3
Portugalska	51,2
Islandija	29,3

Vir: S. Stern, Marshall Plan 1947-1997: A German View.

Na začetku je bil mišljen le kot velikodušen predlog, ki bi pomagal Evropejcem, da se zopet postavijo na noge. Pogoj finančne pomoči je bil, da države same pokažejo iniciativo za ekonomsko sodelovanje. Ponudbe so bile deležne vse države, ki jih je prizadela vojna, med drugim tudi Sovjetska zveza, ki pa je pomoč zavrnila. Takrat je namreč že prišlo do vzpostavitve t.i. železne zaves. Tudi tako je Marshallov plan novačil države Zahodnega

bloka ter postal nek odgovor na »grožnjo komunizma« (Marshall Plan 1947-1997: A German View, 2010).

Seveda je bilo veliko skeptikov. Ameriški kongres je namreč med leti 1948 in 1952 državam poslal kar 13 milijard dolarjev (kar bi danes znašalo približno 65 milijard dolarjev), med drugim tudi Nemčiji, ki je bila še med vojno nasprotnik (glej tabelo 4). Ljudje so negodovali ob novici, da bo tudi vojna poraženka deležna zajetne količine finančne pomoči. Sicer pa je bil razvoj Nemčije v ekonomskem interesu vseh nekdanjih zaveznic. ZDA so lahko izvažale svoje presežne produkte v zahodno Evropo. Imele so še vedno zelo močno gospodarstvo, ki ni bilo uničeno med vojno. Rastoče Evropsko gospodarstvo pa je bilo sedaj sposobno plačati njihov izvoz.

Marshallov plan je bil načrtovan za obdobje štirih let od leta 1948 do 1952. Denar, ki so ga namenile ZDA, je vseboval gotovino za posojila, a je bil večinoma namenjen nabavi ameriških produktov (70 odstotkov): 3,5 milijarde dolarjev je šlo za surovine; 3,2 milijarde dolarjev za hrano, krmo in gnojila; 1,9 milijarde za stroje in vozila in 1,6 milijarde za gorivo. Koliko in kaj dobi posamezna država, je odločalo telo imenovano Organization for European Economic Cooperation (OEEC), ki so jo sestavljale države prejemnice pomoči. Ameriški prodajalci so bili plačani v dolarjih. Prejemniki pa pomoči niso dobili zastonj, ampak so jo morali plačati v lokalni valuti. Ta denar je obdržala država prejemnica, ki pa ga ni bila dolžna vrniti ZDA, ampak ga je lahko uporabila za nadaljnje investicije (Marshall Plan 1947-1997: A German View, 2010).

3.3.2 Marshallov plan in Nemčija

Da je bila Nemčija deležna pomoči iz ERP plana, je razburilo veliko drugih držav, ampak v tistem času si ekonomskega maščevanja preprosto ni mogel privoščiti nihče. Dejstvo je tudi, da je bila Nemčija že pred uvedbo Marshallovega plana deležna znatne pomoči s strani ZDA (približno 1,2 milijarde dolarjev). Pomoč, ki jo je ZRN dobila z Marshallovim planom, torej ni bila tako izdatna., saj so Velika Britanija, Francija in Italija vse dobile večji kos pogače. Kljub temu nobena od držav svojega deleža ni uporabila tako učinkovito kot takratna Nemčija.

Danes ima Marshallov plan že skoraj status mita. Ogromno število Nemcev ima napačno predstavo o tem, kakšen je plan dejansko bil. Večina jih misli, da je bila pomoč namenjena le Zahodni Nemčiji in to v obliki velike količine denarja, ki je bila preprosto podarjena, ter verjamejo v učinkovitost načrta kot edinega vzroka za preporod Nemčije. Pesimizem pa ni na mestu, saj tudi, če Marshallov plan ni bil ključ do gospodarskega vzpona Nemčije, je pa bil vsekakor ogromen psihološki motivator, ki je Nemcem povrnil samozavest in razkril nove perspektive. Marshallovemu planu je uspelo to, čemur je bil namenjen, in sicer pomagati ljudem, da si pomagajo sami.

Kasneje ob razpadu Sovjetskega bloka je veliko vzhodnoevropskih držav upalo, da bodo deležne iste oblike pomoči, kot je bil Marshallov plan, prav zaradi mita o njegovi učinkovitosti. Zahodne velesile so ponudile pomoč, a časi so se spremenili in nobena država ni imela več sposobnosti, da bi ponovila to, kar so ZDA naredile pred skoraj štirimi desetletji (Marshall Plan 1947-1997: A German View, 2010).

3.4 OBDOBJE PO REFORMAH 1950-1960

3.4.1 Zametki nove državnosti

Z reformo Zahodne Nemčije in uvedbo nove nemške marke je imela Moskva po lastnem mnenju zadosten razlog, da zapre ves promet med Vzhodom in Zahodom. Nastala je nevidna železna zavesa.

Dne 23. 5. 1949 je bila v Bonnu razglašena ter slavnostno podpisana nova ustava. Ta je bila dosti bolj določna glede socialnih pravic, bržkone zaradi spomina na komaj končano vojno in prizadevanje tvorcev ustave, da ustanovijo novo, moderno družbo. Kmalu zatem so bile razpisane prve volitve v ZRN na kateri so slavili konservativci, konkretno Krščansko demokratska stranka (CDU; *Christliche Demokratische Union Deutschlands*). Zvezni predsednik je postal Theodor Heuss, prvi kancler pa Konrad Adenauer.

Skozi ves čas mandata se je Adenauer prizadeval za večjo integracijo z drugimi zahodnoevropskimi državami, ki takemu povezovanju niso bile močno naklonjene, še posebno ne Francija na čelu z njenim notranjim ministrom Robert Schumanom, ki ni verjel, da se bo ZRN kot država sploh obdržala.

Neumorni združevalec Zahodne Evrope Schuman je kmalu po tem pričkanju le našel odrešilni in za vse zahodne zaveznike sprejemljivi recept, ko je predlagal, da naj bi se premogovništvo in jeklarstvo obeh držav, Francije in ZR Nemčije, podredila isti mednarodni upravi, ki bi se ji lahko pridružile tudi druge države. Rodil se je Schumanov plan bodoče montanske unije (oz. ESPJ: Evropska skupnost za premog in jeklo) (Rupnik, 1982, str. 51).

3.4.2 Soziale Marktwirtschaft - Social Market Economic policy - Socialno tržna ekonomija

Ideje, kakšen naj bo nov ekonomski red v Zvezni republiki, so se v obdobju rekonstrukcije zelo razlikovale. Prevladoval pa je konsenz, da samostojni trg in neodvisnost ekonomskih subjektov niso prava rešitev za trenutno ekonomsko in socialno stanje. Obstajal je ogromen črni trg in večina državljanov je bila močno odvisna od raznih pomoči. Zato se je veliko

politikov strinjalo, da je za učinkovito rekonstrukcijo in enakopravno porazdelitev sredstev potrebna močna roka države. Skoraj vse politične stranke so zagovarjale nacionalizacijo podjetij monopolnega značaja, predvsem premogovniške in jeklarske industrije. Prepričani so namreč bili, da je privatna lastnina zatajila ter, da je nacionalizacija ključnih sektorjev gospodarstva ključ do višje blaginje. Temu so močno nasprotovali neoliberalisti oziroma *Ordoliberalen*. Izhajali so iz »freiburške šole«, predvsem Walter Eucken in Franz Boehm, in niso zagovarjali koncepta *laissez-faire*, predvsem zaradi izkušenj velike depresije, nezmožnosti liberalnih strank, da bi rešile socialne težave in koncentracij moči velikih korporacij. Hkrati pa so nasprotovali nekakšnemu centralnemu planiranju. Verjeli so, da je ekonomska stabilnost mogoča le ob močni monetarni politiki in uvajanjem strogih pravil o konkurenčnosti (Braun, 1990, str. 176).

Ideje ordoliberalistov je povzel Alfred Müller-Armack v svojem konceptu o socialno tržni ekonomiji, v prakso pa jih je uspešno uvedel Ludwig Erhard, direktor bizonske ekonomske administracije med letoma 1948/9, minister za ekonomske zadeve ZRN (1949-1963) in kasneje kancler Zahodne republike Nemčije (1963-1966). Ideja socialno tržne ekonomije zavrača tako socializem kot *laissez-faire* kapitalizem, privatnim družbam določa delež državne regulative in s tem skuša ustvariti zdravo konkurenčnost, nizko stopnjo inflacije in brezposelnosti ter stremi k socialni pravičnosti.

V ta namen se poslužuje tako monetarne kot fiskalne politike. Ekonomska rast naj bi bila najboljša socialna politika, koncept socialne pomoči pa bi deloval na principu subsidiarnosti, kar pomeni, da bo država pomagala le tistim državljanom, ki si sami ne morejo. Erhard je zavračal skandinavski tip socialnih pravic, menil je namreč, da preveč omejuje svoje državljane, prav tako je trdil, da ne sme nobena država svojim prebivalcem vrniti več kot jim je vzela vnaprej, zmanjšano za strošek rasti birokracije (Braun, 1990, str. 178).

Nova Erhardova politika je prav tako prepovedovala neposredno vplivanje države na ekonomijo, ampak je dovoljevala le posredno vplivanje preko faktorjev, ki so vplivali na gospodarsko rast, še posebno investicije. Koncept zdrave konkurenčnosti je prav tako prepovedoval združevanje podjetji v monopole in kartele (Kitchen, 1996, str. 295).

Kljub temu da so na začetku veljale za nekoliko kontroverzne, so ideje neoliberalistov kmalu postale popularne. Nenadna hitra rast ZRN in tudi Avstrije sta pripomogli, da so se ideje naglo razširile po celinski Evropi. Prav ta ekonomski model je pripomogel k hitremu razvoju Zahodne Nemčije predvsem v petdesetih in šestdesetih letih ter se pogosto omenja še danes.

3.4.3 Gospodarski čudež

Med leti 1950 in 1960 se je v ZR Nemčiji dogajal pojav, ki mu pravimo Nemški gospodarski čudež ali *Wirtschaftswunder*. Junija 1950 je izbruhnila Korejska vojna in ekonomske razmere

v Zahodni Nemčiji so se čez noč močno izboljšale. Nemške izvozne kapacitete so se povečale tudi na račun dejstva, da je bila nova nemška marka podcenjena napram večini drugih svetovnih valut.

Ludwig Erhard je ostal zvest svoji neoliberalni doktrini in navkljub kritikam, da nova ekonomska politika povečuje razliko med bogatimi in revnimi, je nemško ljudstvo v tem obdobju živelo v ekonomski blaginji. Investicije so leta 1950 znašale 22,8 odstotka BNP-ja in do leta 1965 še zrasle na 28,8 odstotka. ZRN se je v tem času pridružila številnim mednarodnim organizacijam kot so OEEC (1949), GATT (1950), IMF (1952) in NATO (1954)⁴.

Do takrat je kot centralna banka služila Banka nemških provinc (*Bank deutscher Länder*), ki so jo Zavezniki ustanovili leta 1948, a se je izkazala za preveč toga. Z namenom, da bi zagotovili bolj neodvisno monetarno politiko, je bila leta 1957 ustanovljena *Bundesbank*. Nova centralna banka je bila skoraj neodvisna od vlade in se ni podreja kratkoročnim političnim ciljem, kar je mnogokrat pripeljalo do konflikta interesov. Kljub temu je banki uspelo ohraniti nizko inflacijo ter močno valuto (Kitchen, 1996, str. 296).

Povprečna rast BNP-ja v tem obdobju je bila 7,7 odstotka (po nekaterih virih celo 8%; Daamgard). Razloge za hitro rast bi morali iskati v treh faktorjih: povečana ponudba kapitala, povečana ponudba dela in povečana factorska produktivnost⁵. Glavni razlog za nagel razvoj v tem obdobju je torej bilo obilje produkcijskih faktorjev.

3.5 ZAČETKI EVROPSKE INTEGRACIJE

Zapleteni meddržavni odnosi, ki so nastali po drugi svetovni vojni med državami, so zgodovinsko gledano zelo značilni za staro celino. V času po drugi svetovni vojni je zahodna Evropa živela pod močnim vtisom »dvozglave nevarnosti«, ene notranje (Nemčije) in druge zunanje (komunistične Sovjetske Zveze) (Ješovnik, 2000, str. 13).

Nemčija in Francija sta se med letoma 1871 in 1945 kar trikrat zapletli v uničujoče spopade, izkušnje iz medvojne obdobja pa so jasno pokazale, da si Evropa gospodarsko razbite Nemčije ne more več dovoliti.

Francoski zunanji minister Robert Schuman je leta 1950 v Evropski deklaraciji predlagal ustanovitev nove Evrope, s tem ko bi med seboj integriral nekatere pristojnosti suverenih držav pod enotno institucijo, ki jo danes poznamo kot Evropska skupnost. K sodelovanju je

⁴ OEEC: Organisation for European Economic Co-operation, GATT: General Agreement on Tariffs and Trade, IMF: International Monetary Fund, NATO: North Atlantic Treaty Organisation.

⁵ Glej prilogi 1 in 3.

povabil tudi nemškega kanclerja Konrada Adenauerja in italijanskega premiera Alcide De Gasperija.

Prvi korak k integraciji je bila Evropska skupnost za premog in jeklo (ESPJ). Glavni namen pogodbe, ki so jo poleg Zvezne republike Nemčije podpisale še Francija, Belgija, Italija, Luksemburg in Nizozemska, je bil odpraviti različne trgovinske ovire in ustvariti skupen trg za premog in jeklo. Pogodba, podpisana 1952, je bila predvsem ekonomske narave ter še posebno priročna za Nemčijo, saj je bila ta panoga pomembna za ponovno oživitev некоč zelo močne nemške težke industrije.

Sodelovanje se je izkazalo za zelo uspešno in je nedvomno pripomoglo k naglemu razvoju ZRN in t.i. »nemškemu gospodarskemu čudežu«. Države podpisnice so zato leta 1957 svoje sodelovanje še poglobile s tem, da so podpisale še pogodbi o Evropski gospodarski skupnosti (EGS) in Evropski skupnosti za jedrsko energijo (ESJE oz. EURATOM).

S podpisom pogodbe o EGS so se države zavezale, da bodo (Ješovnik, 2000, str. 17):

- težile k izgraditvi potrebnih skupnih institucij;
- sledila bo postopna integracija nacionalnih držav in s tem ustanovitev skupnega trga;
- skupni trg pa nenazadnje zahteva tudi postopno oblikovanje in vodenje politik Skupnosti.

Nemčija se je vključila v Evropsko gospodarsko skupnost 25. marca 1957. Leta 1958 je šlo v dežele EGS le 26% nemškega izvoza, 10 let kasneje se je ta delež zvišal na 37%. Podobne strukturne spremembe so se dogajale tudi na strani uvoza. Ta preusmeritev ne pomeni samo strukturne spremembe, temveč tudi močnejši porast zunanje trgovine in s tem pozitivni prispevek k rasti nemškega gospodarstva (Novak, 1984, str. 21).

4. ZLATO OBDOBJE 1961-73

4.1 OBDOBJE PRED RECESIJO

Obdobje hitre rasti se je za ZRN končalo v začetku šestdesetih let. Sledilo je obdobje rasti, ki je predvsem posledica rasti stoga kapitala⁶. Povečanje delovne sile nima skoraj nobenega vpliva več. 1961 je bilo leto, ki je močno spremenilo nadaljnji razvoj nemškega gospodarstva. Postavljen je bil Berlinski zid, ki je močno zmanjšal priliv izkušenih in poceni delavcev iz Vzhodne Nemčije. Eden pglavlitnih vzrokov za nagel razvoj v petdesetih letih je zdaj izginil (Carlin, 1998, str. 12). Povprečna letna stopnja rasti realnega BDP se je v šestdesetih letih zmanjšala na 4,5 % v primerjavi z obdobjem 1950-1960, ko je znašala kar 8% (Novak, 1984, str. 21).

⁶ Glej prilogo 2.

Med leti 1950 in 61 je rast delovne sile znašala 1,5 odstotka na leto, med leti 1961 do 1973 pa le še 0,4 odstotka na leto. Zanimiv je tudi podatek, da je rast nekmetijske zaposlitve padla z 2,5 odstotka (1955-61) na 0,4 odstotka po letu 1961 (Carlin, 1996, str. 468).

Tabela 5: Bruto domači proizvod v mio DM in povprečna stopnja rasti cen (SRC) v letih 1960-1973

Leto	BDP (v cenah l. 1962) v mio DM	% sprememba v primerjavi s predhodnim letom	SRC v %
1960	328,4		1,4
1961	346,2	+ 5,4	2,3
1962	360,1	+ 4,0	3,0
1963	372,5	+ 3,4	3,0
1964	397,3	+ 6,7	2,3
1965	419,5	+ 5,6	3,4
1966	431,7	+ 2,9	3,7
1967	430,8	- 0,3	1,7
1968	462,3	+ 7,3	1,6
1969	500,4	+ 8,2	1,9
1970	529,4	+ 5,8	3,4
1971	543,9	+ 3,0	5,3
1972	562,5	+ 3,4	5,5
1973	591	+ 5,1	6,9

Vir: M. Novak, Nemška marka v povojnem obdobju, 1984, str. 23.

Sorodno z ostalimi evropskimi državami je bila rast v šestdesetih še vedno zelo visoka; predvsem zaradi visokih investicij in *catch-up* efekta (glej tabelo 5). Prav tako je Nemčija veliko pridobila z večanjem povpraševanja iz tujine zaradi naglega razvoja trgov v Evropi. Modernizacija Francije in Italije je privedla do velikega povpraševanja po kapitalu, ki ga je ponujala Nemčija. Do tega desetletja država ni uporabljala Keynesianske politike, preprosto zato, ker to ni bilo potrebno. Stopnja nezaposlenosti je bila v tem obdobju v povprečju nižja od 1 odstotka. Zanimiva je bila tudi lastnost, da je bila visoka rast povezana z nizko nezaposlenostjo in nizko inflacijo (Carlin, 1998, str. 29).

Začetek šestdesetih let pripelje tudi do zamenjave na političnem parketu. Dolgoletni kancler ZRN, Konrad Adenauer, je moral prepustiti stolček svojemu nekdanjemu strankarskemu kolegu Ludwigu Erhardu. Kljub temu, da se je Erhard zavzemal za bolj socialno politiko in boljše odnose s sosedskimi državami, je bil dokaj neuspešen in kljub zmagi na volitvah 1965 je koalicija začela razpadati v luči recesije, ki je nastopila leta 1966.

4.2 RECESIJA LETA 1966

Leta 1966/7 je Nemčija doživela svojo prvo recesijo od konca vojne. Za današnje razmere je bila precej blaga, imela pa je dolgoročen vpliv na nadaljnjo ekonomsko politiko. Recesija je na oblast pripeljala Socialdemokratsko stranko, ki so zaupali keynesianizmu ter se osredotočali na štiri makroekonomske cilje. Tu so se zgledovali po Veliki Britaniji, ki je tako politiko imela že od petdesetih let. Ti cilji so bili: stabilne cene, visoka zaposlenost, zunanjebilančno ravnotežje ter sorazmerna rast. Organizirali so tudi prvo *dohodkovno politiko* (*incomes policy*), ki je bila prostovoljna in je bila zelo učinkovita pri preprečevanju nekontrolirane rasti plač ter jih je pripeljala iz recesije (Carlin, 1998, str. 28). Nemška centralna banka se je v tem času borila proti inflaciji. Maja 1965 je obrestna mera narasla na 5 odstotkov, kar je bila najvišja stopnja do takrat (Braun, 1990, str. 182).

Zaradi visokih obrestnih mer in drugih finančnih problemov je kancler Erhard predlagal zvišanje davkov, čemur pa je močno nasprotovala koalicijska partnerica Krščanskih demokratov, FDP (*Freie Demokratische Partei*). Tudi zaradi tega je koalicija kmalu razpadla. Nova velika koalicija, ki je združevala krščanske in socialne demokrate, je nastopila 1. decembra 1966 in njen prvi cilj je bil premagati recesijo. Vlada je poskušala pospeševati investicije, medtem ko je *Bundesbank* postopno znižala svojo obrestno mero s 5 na 3 odstotke⁷. Predvsem pa se je nova ekonomska politika sedaj bolj naslanjala na ideje Johna Maynarda Keynesa in večjo intervencijo države. Politika se je obrestovala, saj so ekonomski kazalci že konec leta 1967 spet pokazali pozitiven trend. Oktobra 1968 je država dosegla polno zaposlenost, BDP je tistega leta narasel za 7,5 odstotka, medtem ko je stopnja inflacije padla na 1,5 odstotka (Braun, 1990, str. 182-184).

Druga pomembna sprememba v tem času je bil propad Brettonwoodskega sistema obrestnih mer, ki so bile fiksirane na ameriški dolar. Prav ta sistem je pripomogel, da si je Nemčija po vojni opomogla in se uveljavila na mednarodnem nivoju. S propadom Brettonwoodskega sistema je moč ameriškega dolarja hitro upadla, predvsem na račun rastočih trgov Japonske in Evrope. Nemška marka je med leti 1969 in 1973 močno aprecirala in skupaj z visokimi nominalnimi plačami močno znižala konkurenčnost ZRN v svetu.

Ob koncu šestdesetih let so se začeli inflacijski pritiski in nižanja profitnosti. Ti so bili predvsem posledica rasti plač po celotni Evropi in čeprav rast ni padla vse do leta 1973, so bile razmere za investiranje mnogo slabše. Tudi Nemčija je občutila ta trend.

Nemška marka je sedaj imela fleksibilno obrestno mero. Zato je Nemška centralna banka to izkoristila kot priložnost, da uvede svojo monetarno politiko. To je bil čas, ko se je tudi keynesianska politika morala umakniti zelo strogim kriterijem, katere je uveljavila Bundesbanka (Carlin, 1998, str. 29).

⁷ Glej prilogo 5

Leta 1969 so sledile nove volitve in slavili so socialni demokrati, na čelo vlade pa so postavili Willyja Brandta. Ta je nemudoma začel uvajati novo, bolj blago politiko do vhodnih držav, ki jo je poimenoval *Ostpolitik* (vzhodna politika). Posledica tega je bilo postopno zmanjšanje napetosti in odpiranje nekaterih trgovinskih poti z vzhodom (glej tabelo 6).

Tabela 6: Trgovina ZRN z vzhodom (v milijardah DM)

	1969	1971	1973	1975	1977	1979
Izvoz	3,6	4,4	6,2	8,0	10,6	14,9
Uvoz	4,3	5,3	9,9	15,9	15,4	15,9

Vir: A. Rupnik, V znamenju »D«, 1982, str. 95.

5. OBDOBJE POČASNE RASTI 1973-90

Na leto 1973 bi lahko gledali kot na nekakšno mejno leto, saj so v večini držav zahodne Evrope, ki so do takrat prosperirale, stopnje rasti padle. Obdobje naglega razvoja se je končalo. V vseh državah OECD je bila v tem obdobju značilna počasna rast. Razlogov za to je več, najpomembnejši pa so zagotovo sledeči (Damsgaard, 2001, str. 436-449):

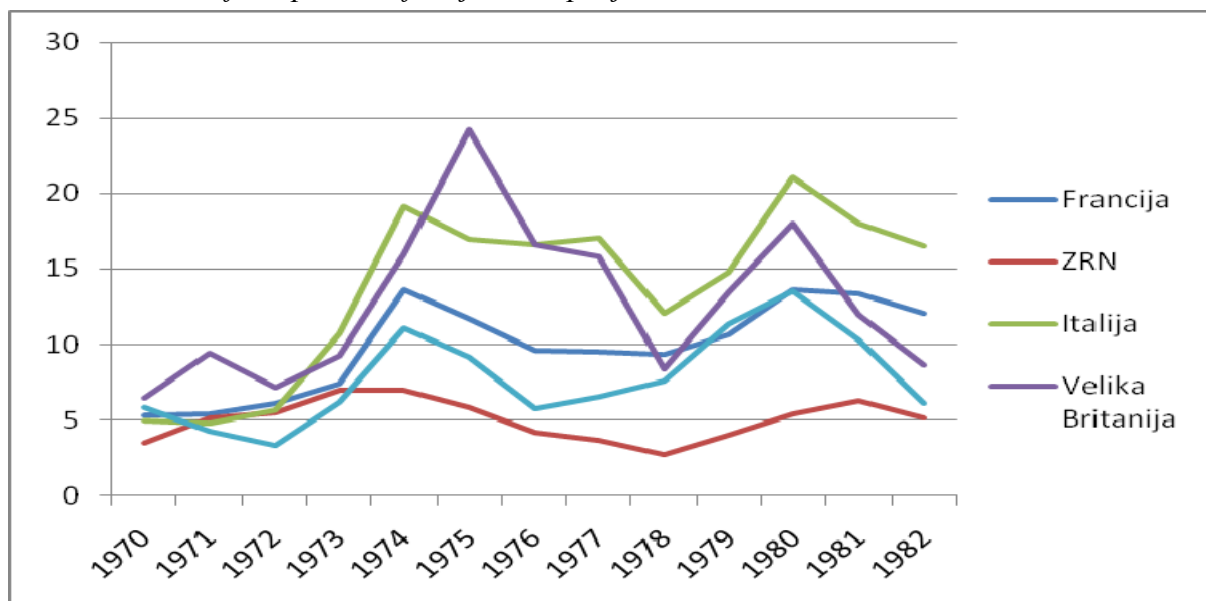
- Energijska kriza v letih 1973 in 1979 je pustila močne posledice na gospodarstvih zahodne Evrope, ki so bila zelo odvisna od nafte, ki je takrat prihajala iz Azije in severne Afrike.
- Rast produkcijskih faktorjev in posledično gospodarska rast sta v tem času upadli, nezaposlenost se je v vseh državah zahodne Evrope povečala, hkrati pa so se investicije zmanjšale.
- Ekonomska klima v Evropi se je spremenila, gospodarski cikel je dosegel svoj vrh in gospodarstva so se začela ohlajati.
- Spremembe v ekonomski politiki držav. V času krize se je keynesianizem izkazal za neučinkovitega in mnogi takratni ekonomisti so podpirali pospeševanje ponudbene strani agregatne krivulje ter močno monetarno politiko.
- Hitra rast nekaterih manj razvitih držav, predvsem vzhodnoazijskih kot so Južna Koreja, Japonska, Tajvan, Singapur, Hong-kong in Tajska.

5.1 NEMČIJA MED ENERGIJSKIMA KRIZAMA

Nemčija je skozi celotno obdobje sedemdesetih in osemdesetih let vzdrževala relativno nizko stopnjo inflacije, kar je nekakšna posebnost, vsaj v primerjavi z ostalimi državami OECD-ja

(glej sliko 2)⁸. Razlog za nizko inflacijo je med drugim tudi suficit v trgovinski bilanci (Damsgaard, 2001, str. 454).

Slika 2: Grafični prikaz inflacijskih stopenj v določenih državah med leti 1970-1982

Vir: OECD, Country Statistical profiles 2010.

Po prvem naftnem šoku 1973 se je Nemška državna banka prizadevala vzpostaviti avtoriteto tako, da ni prilagodila stopnje cen in plač, ki so sledile hitri rasti cene nafte. Posledica je bila recesija med leti 1974/75, ki pa jo je predstavila Bundesbanko, kot kredibilno zagovornico nizke inflacije. Politika banke je bila namreč, da bi višja inflacija privedla do monetarnega stiskanja ter apreciacije obrestne mere (Carlin, 1998, str. 31).

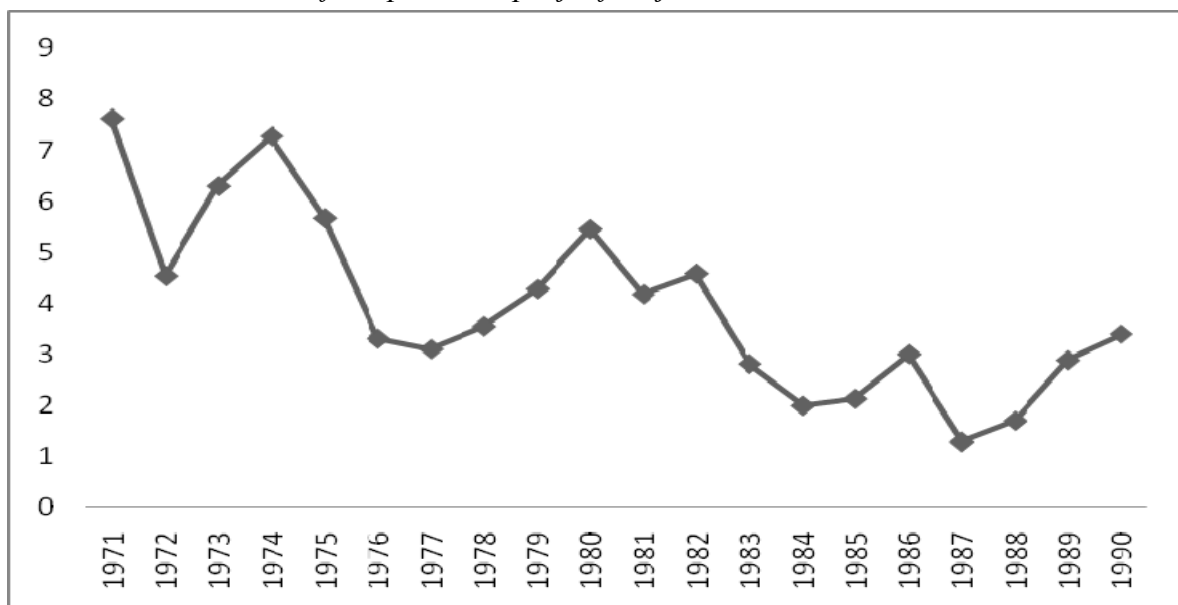
Kljub tej nizki inflaciji je nezaposlenost med letom 1974 močno narasla. Vlada je predstavila tri programe, stroškovno težke 3,6 milijarde DM. Ta so bili namenjeni kot pomoč podjetjem, ki pa so jih namesto za povečanje kapacitet, kot je predvidela vlada, izkoristila za investiranje v učinkovitost. Ukrep je bil neučinkovit, saj se je stopnja nezaposlenosti še povečala. V letih od 1975-79 je bilo pripravljenih še nekaj ukrepov, ki so bili namenjeni zniževanju nezaposlenosti ob hkratnem brzdanju inflacije. Ukrepi so bili relativno uspešni, število zaposlenih se je med leti 1976 in 1980 dvignilo za približno milijon in inflacija je padla na zmernih 2,7 odstotka. Med drugim je tudi javni dolg v tem obdobju padel s 6 na 3 odstotke BDP-ja (Braun, 1990, str. 187).

Zahodna Nemčija je bila deležna mnogih kritik s strani mednarodne skupnosti. Očitani so ji predvsem prestrogo monetarno politiko, saj se je pričakovalo, da bo kot ena močnejših svetovnih gospodarstev v tem času vodila svetovno ekonomijo. Posledično je Nemčija (pod pritiskom resolucije držav G7) le prevzela blažjo ekonomsko politiko leta 1978-79, čemur pa

⁸ Glej tudi prilogo 4.

je nesrečno sledila druga naftna kriza (Damsgaard, 2001, str. 454). Ta je povišala stopnjo inflacije, ki se je umirila šele v osemdesetih letih (glej sliko 3).

Slika 3: Grafični prikaz stopenj inflacije v ZRN med leti 1971-1990

Vir: OECD, Country Statistical Profiles 2010.

5.2 OSEMDESETA LETA

V začetku osemdesetih najdemo Zahodno Nemčijo v podobnem položaju kot večino drugih držav zahodne Evrope. Znašla se je v plačilnobilančnem deficitu z naraščajočo brezposelnostjo in nično rastjo. Vlada Socialnih demokratov je bila obtožena vodenja slabe fiskalne politike ter neodločnosti. Jeseni 1982 je bila izvoljena nova vlada z Helmutom Kohlom kot premierjem. Nov vladi je uspelo vpeljati nekaj ukrepov za zmanjšanje primanjkljaja, vseeno pa je nezaposlenost ostala na 7 odstotkih in gospodarska rast le 2 odstotna (Damsgaard, 2001, str. 454).

Sledilo je obdobje počasne ampak konstantne rasti, ki je trajalo od leta 1982 pa vse do združitve 1991. Še posebno v zadnjih letih desetletja je Nemčija dosegla vrh gospodarskega cikla, predvsem zaradi uspešne kombinacije obrestne in tečajne politike ter nekoliko šibkeje nemške marke in močnega povpraševanja za nemškimi produkti v tujini (OECD, 1990, str. 10). S padcem Berlinskega zidu pa je prišlo tudi do spremembe v ekonomski politiki. 9. novembra 1989 je bilo oznanjeno, da bosta Vzhodna in Zahodna Nemčija sprostili promet na nekaterih odsekih Berlina (Damsgaard, 2001, str. 455). Obvestilo je imelo močan vpliv na porast trgovine med državama in optimistične napovedi so podprli pozitivni zasuki pri vseh ekonomskih kazalnikih.

Konec desetletja pa je Nemčijo čakala nova, zahtevna naloga. Po štiridesetih letih naj bi Nemčija zopet postala enotna.

6. SKLEP

Zvezna republika Nemčija je v drugi polovici dvajsetega stoletja zagotovo pokazala zavidljiv napredek. Njeno gospodarstvo je bilo kljub uničujoči vojni hitro obnovljeno in kmalu je ZRN postala najpomembnejše gospodarstvo v Evropi. Govoriti o gospodarskem čudežu je pretirano, saj se je za visoko gospodarsko rast treba zahvaliti predvsem učinkoviti ekonomski politiki in odločnosti nemške *Bundesbanke*, da se ne prilagaja kratkoročnim trendom vodilne politike.

Neposredno po vojni je bila Nemčija tako razdrobljena na več območij, ki so si jih prisvojile države zmagovalke. Te cone so se potem združile v Zvezno republiko Nemčijo na zahodu in Nemško demokratično republiko na vzhodu. Zahodni ekonomisti so se zavedali, da je le vzpostavitev prostega trga pravi način, da se ta, sedaj razdrobljena država zopet postavi na noge. Sprejeta je bila nova ustava ter izvoljena prva vlada, sledila pa je nadvse pomembna denarna reforma.

V petdesetih letih je Zahodna Nemčija doživela razcvet in obdobje med petdesetim in šestdesetim letom imenujemo kar »gospodarski čudež«. Kljub temu da se je visoka rast v šestdesetih letih zmanjšala, je bila v primerjavi z drugimi evropskimi državami še vedno relativno visoka. Kriza leta 1966/67 ni pustila trajnejših posledic predvsem zaradi učinkovite monetarne in fiskalne politike države.

V obdobju med energijskima krizama se je Nemčija podobno kot ostale države OECD-ja ukvarjala z visokimi stopnjami inflacije, nezaposlenosti ter visokim javnim dolgom. Vlada je v tem obdobju bolj aktivno posegala v prosti trg in bila pri tem relativno uspešna.

Druga naftna kriza leta 1979 je pustila globoke posledice na zahodnonemškem gospodarstvu in vse do leta 1982 je ZRN imela probleme s inflacijo, brezposelnostjo in prekomernim javnim dolgom. Po letu 1982 pa je prišlo do preobrata in ekonomske razmere so se zopet izboljšale. Desetletje, ki je vodilo do združitve obeh Nemčiji je predstavljalo počasno rast in uveljavljanje ZRN v svetovnem prostoru.

Zahodna Nemčija je vse od svojih začetkov, ko je bila kot vojna poraženka razkosana na več območij, do prve ustave in končno do ponovne združitve z vzhodno Nemčijo, zagotovo bila ena najpomembnejših svetovnih ekonomij, ki so aktivno spreminjale politično in ekonomsko usodo sveta v drugi polovici dvajsetega stoletja.

LITERATURA IN VIRI

1. Braun, H. (1990). *The German economy in the twentieth century*. London: Routledge.
2. Borak, N. (1998). *Denarne reforme*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
3. Carlin, W. (1996). West German growth and institutions. V N. Crafts & G. Toniolo (ur.), *Economic growth in Europe since 1945* (str. 455-497). Cambridge: Cambridge University Press.
4. Carlin, W. (1998). West Germany. V B.J. Foley (ur.), *European Economies Since the Second World War* (str. 25-47). Basingstoke, London : Macmillan.
5. Damsgaard E., Handen. (2001). *European Economic History*. Copenhagen: Copenhagen Business School Press.
6. Germany. Paris: Organisation for economic Co-operation and Development, 1990.
7. Germany After 1945. Najdeno 13. Decembra 2009 na spletnem mestu [URL: <http://www.europe-today.com/germany/geraf451.htm>]
8. Giersch, H., Paqué, K. & Schmieding, H. (1993). Openness, Wage Restraint, and macroeconomic Stability: West Germany's Road to Prosperity 1948-1959. V R. Dornbusch, W. Nölling & R. Layard (ur.), *Postwar Economic Reconstruction and Lessons for the East Today* (str. 1-27). Cambridge (Mass.), London : MIT Press.
9. International Financial Statistics Yearbook. (1981). Washington: International Monetary Fund.
10. International Financial Statistics Yearbook. (1990). Washington: International Monetary Fund.
11. Ješovnik, P. (2000). *Evropska Unija: zgodovina, ustanove, politike in evropski model družbe*. Koper: Visoka šola za management.
12. Kitchen, M. (1996). *The Cambridge Illustrated History of Germany*. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Novak, M. (1984). *Nemška marka v povojnem obdobju*. (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

14. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). *Country statistical profiles 2010*. Najdeno 23. julija 2010 na spletnem naslovu
[URL: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2010>]
15. Rupnik, A. (1982). *V Znamenju "D":Politični profil Zvezne republike Nemčije* . Zagreb: Globus.
16. Stern, S. *Marshall Plan 1947-1997: A German View*. Najdeno 13. decembra 2009 na spletnem naslovu
[URL:<http://web.archive.org/web/20060709055340/http://www.germany.info/relaunch/culture/history/marshall.html>]
17. The full wiki:GDR. Najdeno 12. avgusta 2010 na spletnem naslovu
[URL: <http://www.thefullwiki.org/GDR>]

PRILOGE

PRILOGA 1:

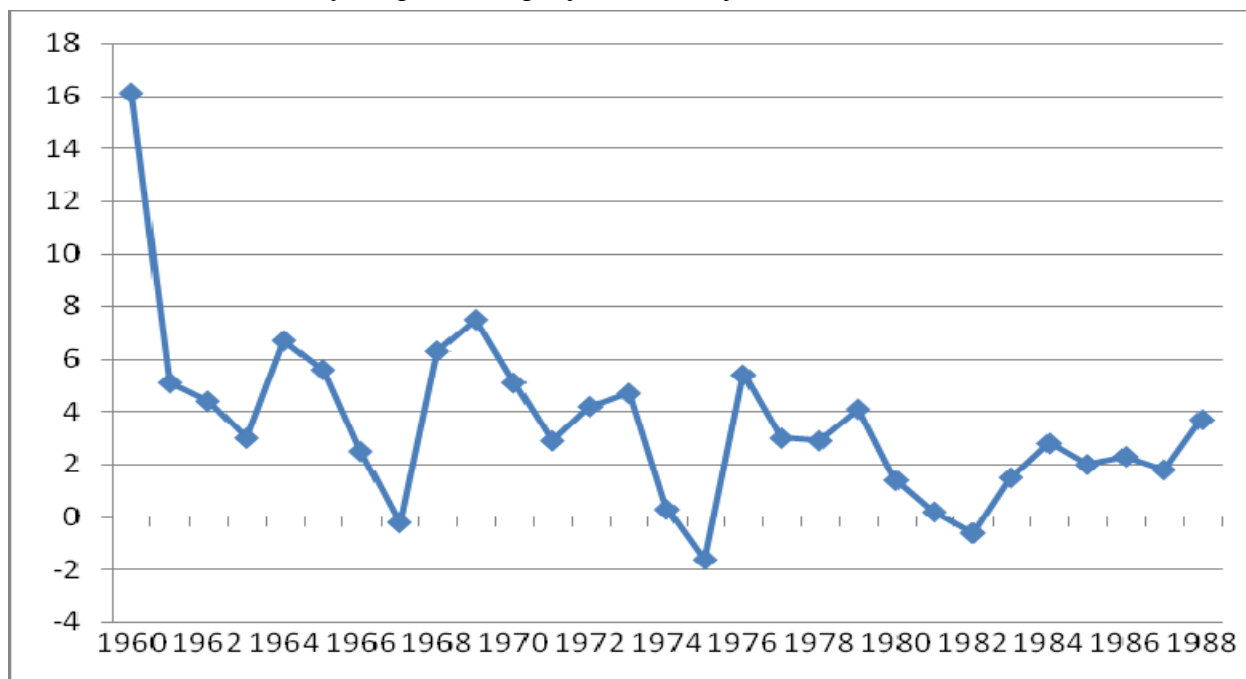
Tabela 1: Razlogi za rast Nemčije v obdobjih med leti 1929-1989 (BDP v % na leto, vpliv dela merjen v urah)

Obdobje	Dejanska stopnja rasti	Pojasnjena z			Nepojasnjena
		Delež investicij	Rast delovnih ur	Catch-up efekt	
1929-38	3,78	1,32	1,14		0,93
1950-60	7,97	2,20	0,85	2,68	1,84
1960-73	4,37	2,39	-0,67	2,51	-0,24
1973-89	2,05	1,98	-0,49		0,18

Vir: W. Carlin, West German Growth and Institutions, 1998, str. 456.

PRILOGA 2:

Slika 1: Grafični prikaz stopenj rasti BDP-ja med leti 1960 in 1988

*Vir: International Financial Statistics Yearbook 1981 (za obdobje 1952-1970);
International Financial Statistics Yearbook 1990 (za obdobje 1971-1989).*

PRILOGA 3:

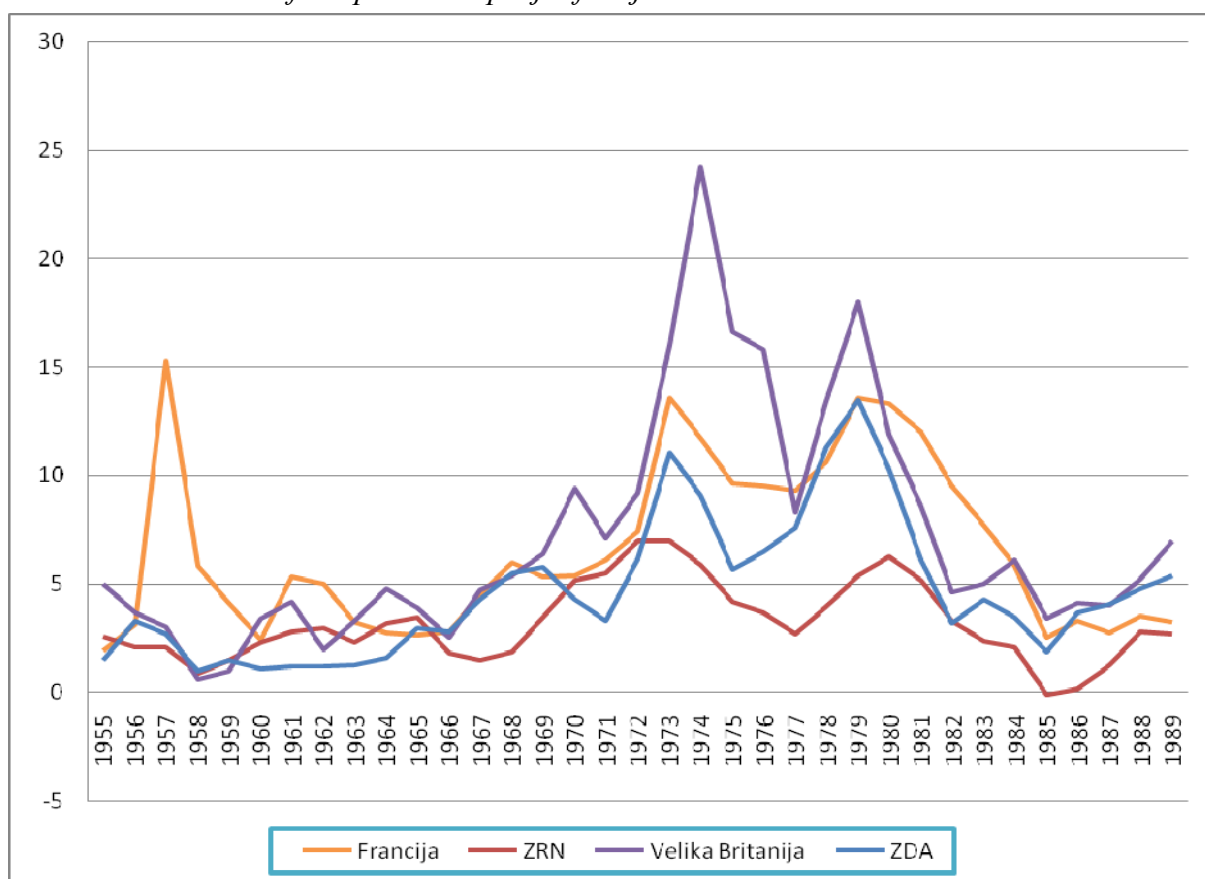
Tabela 2: Povprečna letna rast v stogu strojev, opreme in nestanovanjskih poslopj na zaposlenega, med leti 1950-73 in 1973-92 (v odstotkih na leto)

	Stroji in oprema		Nestanovanjska poslopja	
	1950-73	1973-92	1950-73	1973-92
ZDA	2,4	2,2	1,5	1,1
Japonska	6,3	6,0	8,0	5,5
Francija	8,7	4,1	3,3	3,4
Velika Britanija	4,8	2,7	4,6	3,6
ZRN	6,9	2,9	4,5	3,0

Vir: E. Damsgaard, 2001, European Economic History. str. 442.

PRILOGA 4:

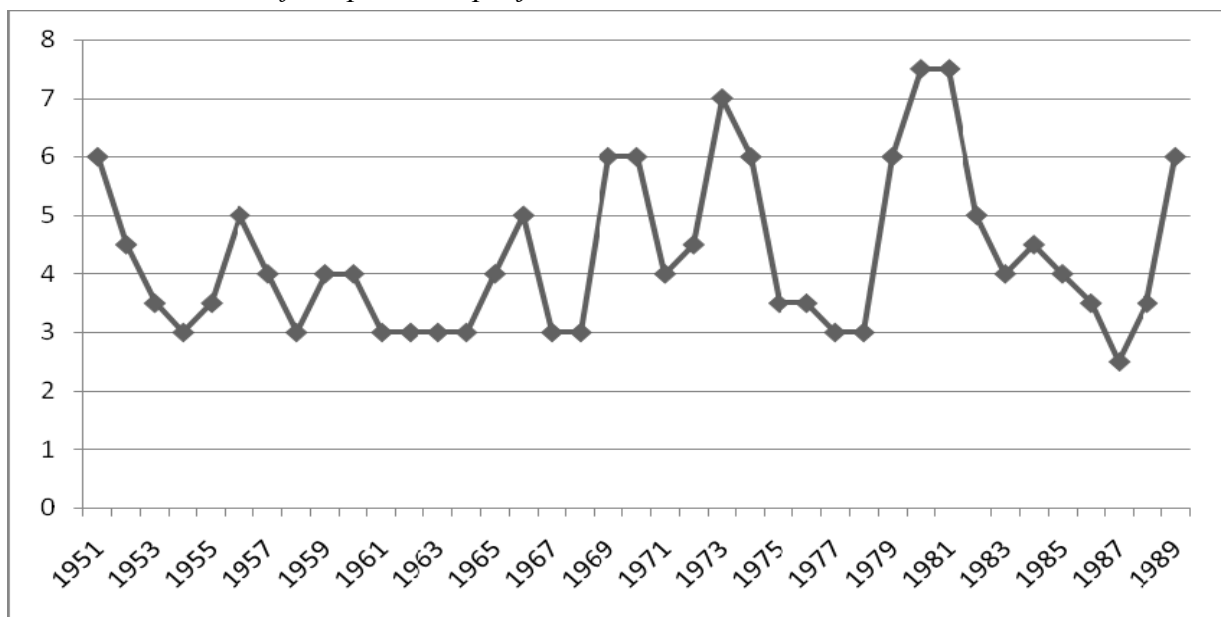
Slika 2: Grafični prikaz stopenj inflacije izbranih držav med leti 1955 - 89

Vir: OECD, Country Statistical Profiles 2010.

PRILOGA 5:

Slika 3: Grafični prikaz stopenj obrestnih mer v ZRN med leti 1951 in 1989

*Vir: International Financial Statistics Yearbook 1981 (za obdobje 1952-1970);
International Financial Statistics Yearbook 1990 (za obdobje 1971-1989).*